ISSN 1302-3535

İ.Ü. İktisat Fakültesi Mezunları Cemiyeti Genel Merkezi Galipdde Caddesi Birlik Apt. No: 24/1 Tünel 34420 Beyoğlu-İstanbul
Tel: +90.212.252 61 30 - 292 60 64 Faks: +90.292 60 85 e-posta: dergi@ifmc.org.tr
http://iktisatdergisi.ifmc.org.tr

ifmc

iktisat dergisi

aylık dergi

sayı: 506-507 6 TL

piyasa kriz ve kent

metin altıok • a. ekber doğan
meriç subaşı ertekin
paul r. krugman • yasemin özgün
mustafa öziş • salih öztürk
metin sarfati • cahide sarı • sedat aybar

iktisat dergisi

AYLIK DERGİ

Sayı: 506-507
Ağustos-Eylül 2009
Fiyatı: 6 TL.
ISSN 1302 5335

İ.Ü. İktisat Fakültesi Mezunları Cemiyeti'nin hakemli yayın organıdır.

Kurucuları
Nihat Batur, Oktay Emed, Reşat Umur

Sahibi
İ.Ü. İktisat Fakültesi Mezunları Cemiyeti adına

Yönetim Kurulu Başkanı
Vahap Adıyaman

Genel Yayın Yönetmeni
Serhat Aligil

Yayın Kurulu
Hikmet Akçiçek (Yazı İşleri Müdürü)
Aylin Aktükün, İlker Aktükün, Serhat Aligil
Aysel Arıkboğa, Gülnur Elçik, Fuat Ercan
Başak Ergüder, Kuvvet Lordoğlu
Yasemin Öztürk, Metin Sarfati, Sermin Sarıca
Mehmet Türkay, Berna Uymaz, İşaya Üşür

Editör Kurulu
Öztin Akgüç, Erdoğan Alkin, Mehmet Altan
Kaya Ardıç, Cengiz Arın, Taner Berksoy
Ercan Eren, Nihat Falay, Tamer İşgüden
İzzettin Önder, Murat Özyüksel
Nail Satlıgan, Ümit Şenesen, Gül Günver Turan

Yayın Kurulu Sekreteri
Emrah Cengiz

Yönetim Yeri
Galipdede Cad. Birlik Apt. No: 24/1 Tünel
34420 Beyoğlu / İSTANBUL
Tel: +90 (202) 252 61 30 - 292 60 64
Fax: +90 (212) 292 60 85

E-Posta
dergi@ifmc.org.tr

Web
http://iktisatdergisi.ifmc.org.tr

Baskı Hazırlık
Us Tasarım
0 212 321 82 23

Baskı
Can Matbaacılık
Davutpaşa Cad. İpek İş Merkezi K:3 N:7
Topkapı / İSTANBUL
0212 613 1547

Dağıtım
Detay Dağıtım 0212 216 01 86

Abone Koşulları
Yıllık 60 TL
Üye, Öğrenci, Arş. Gör. ve Öğretim Üyesi:
Yıllık 50 TL
Yurtdışı: 90$

Abone Hesap No:
Garanti Bankası Harbiye Şubesi: 6299680
Akbank Taksim Şubesi: 41007
İş Bankası: 709365
Dergide yayınlanan yazılar Cemiyeti bağlamaz; görüşler yazarlara aittir.
Davet edilmemiş olanların dışındaki yazılar hakem denetiminden geçer.
Yayın Türü: Yerel Sürekli Yayındır.
* Hakemli dergi kuralları 2. sayfadadır.

Son baskı tarihi:
12 Mart 2010

içindekiler

editörden 2

metin altıok 3
marksist kriz kuramlarının güncelliği

paul r. krugman 16
rekabet gücü tartışmasını anlamak
çevirenler: levent kösekahyaoğlu, gökhan özdamar

meriç subaşı ertekin, salih öztürk 24
türkiye'de faiz oranlarına yönelik politikalar ve sabit sermaye yatırımları

cahide sarı 39
türkiye'de krizin ve neoliberalizmin sağlık ve sosyal güvenlik alanına etkileri

a. ekber doğan 45
akp'nin yoksullarla ilişkisinin geleceği açısından kentsel dönüşüm ve yerel seçimler

mustafa öziş 55
alfred marshall'ın 'evrimci' iktisadı

yasemin özgün 66
bologna sürecinin etkileri üzerine bir analiz

avrupa'nın yunan trajedisi 75
sedat aybar

iktisadi tarihin penceresinden 78
ekonomi "saf bilime" dönüştürülürken

kitap tanıtımı 80
ali murat özdemir, gamze yücesan özdemir / sermayenin adaleti
michael walzer / haklı savaş haksız savaş

iktisat
dergisi

Sayı: 506-507
Ağustos-Eylül 2009
Fiyatı: 6 TL.
ISSN 1302 5335

HAKEMLİ DERGİ KURALLARI

Yayın Kuralları:

- iktisat dergisi her ay yayınlanan hakemli dergidir.
- Dergide yayınlanan makaleler kaynak gösterilmeden kullanılamaz.
- Dergide yayınlanmak üzere gönderilen her türlü yazı, yayın kurulu tarafından bir ön incelemeye tabi tutulduktan sonra, uygun görüldüğü takdirde hakem tespiti yapılacak ve ilgili hakemlere gönderilecektir.
- Makale konuları başta iktisat olmak üzere sosyal bilimler alanıyla sınırlıdır.
- Davet edilmiş olanların dışındaki yazılar hakem denetiminden geçer.

Teknik Özellikler:

- Makale Microsoft Word programıyla yazılmalıdır. Dört adet A4 boyutunda çıktıyla, 200 kelimelik bir özet ve en fazla 8 keyword ile teslim edilmelidir.
- Makaleyle birlikte yazarın (yazarların) adını, ünvanını, çalıştığı kurumu, açık adresini, kolay ulaşılabilecek iş ve cep telefonlarını, e-mail adreslerini belirten bir kapak yazısı yollanmalıdır.
- Makale sonlarında yazar soyadlarına göre sıralanmış bir kaynak yer almalıdır.

editörden

Lehman Brothers'ın, Eylül 2008'de batışıyla resmen ilan edilen küresel krizin üzerinden 1.5 yıla yakın zaman geçti. Geçen zamanda piyasalara oluk oluk para akıtılırken, birçok dev uluslararası banka bir anlamda devletleştirildi. En çarpıcı sonuç istihdam üzerinde görüldü ve ILO'nun resmi verilerine göre 20 milyondan fazla kişi işsiz kaldı.

Bugün ise küresel krizin yarattığı toz duman kimilerine göre azalırken, kimileri de yeni bir dalga bekliyor. Türkiye'de ise tartışma "teğet geçti, geçmedi" üzerinden yürüyor.

İktisat Dergisi'nin bu sayısı ise bir ana konu başlığı olmadan, yaşanan sürecin farklı notlarına dikkat çekmeyi hedefliyor. Bu kapsamda;

- Metin Altınok'un "Marksist Kriz Kuramlarının Güncelliği" ile ilgili yazısı yaşanan sürece farklı perspektiften bakıyor.
- Paul Krugman'dan "Rekabet Gücü Tartışmasını Anlamak" başlığıyla yapılan çeviri ise iktisadi düşünce perspektifinden güncel yorumlar getiriyor.
- Cahide Sarı'nın "Türkiye'de Krizin ve Neoliberalizmin Sağlık ve Sosyal Güvenlik Alanına Etkileri" başlıklı yazı ise son dönemde eczaneler, tam gün yasası gibi tartışmalarla yeniden hızlanan ve temelleri 2001 krizi sonrası atılan sosyal güvenlik alanındaki dönüşüme yönelik konuları içeriyor.

Yine bu sayımızda, Meriç Subaşı Ertekin ve Salih Öztürk'ün "Türkiye'de Faiz Oranlarına Yönelik Politikalar ve Sabit Sermaye Yatırımları", Ekber Doğan'ın AKP'nin Yoksullarla İlişkisinin Geleceği Açısından Kentsel Dönüşüm ve Yerel Seçimler", Mustafa Öziş'in "Alfred Marshall'ın 'Evrimci' İktisadı", Yasemin Özgün'ün "Bologna Sürecinin Etkileri Üzerine Bir Analiz" başlıklı yazılara yer veriyoruz.

Tekrar buluşmak dileğiyle...

İktisat Dergisi
Yayın Kurulu

bologna sürecinin etkileri üzerine bir analiz

Yasemin Özgün*

Günümüzde üniversitelerde yaşanan dönüşümün temel belirleyeni kapitalizmin üretim ve dolaşım süreçlerinde geçirdiği değişime paralel olarak bilimsel bilgi üretimi ve emek süreçlerindeki dönüşümdür ve bu dönüşüm bugün üniversitenin hem kendisiyle hem de toplumla kurduğu ilişkiyi büyük ölçüde değiştirmiş, istihdam politikalarıyla eğitim politikalarının iç içe geçmesi çok daha belirgin hale gelmiştir. Üniversitelerde yaşanan dönüşüm, kapitalizmin küresel kuşatmasına paralel olarak bilimsel bilgi üretiminin ve emek gücünün yeniden üretiminin sermayenin denetimi altında yapılmasını çok daha güvenceli ve meşru hale getirmeye yöneliktir.

Üniversitenin dönüşümü konusundaki tartışmaların temel kavramları piyasalaşma, özelleştirme, uluslararasılaşma, kalite, etkinlik, rekabet vb.dir ve bu kavramlar bugün küresel kapitalizmin yapısal ve tarihsel dönüşümüne paralel olarak büyük ölçüde Avrupa Emek piyasasının talepleri doğrultusunda Avrupa Yüksek Öğrenim Alanı'nın önceliklerini planlayan ve koordine eden bir işleyiş olarak Bologna sürecini analiz etmede kullanacağımız kavramlardır.

Bu yazıda ilk olarak günümüz kapitalizminin temel dinamiklerindeki değişimin yükseköğrenim üzerindeki etkilerine bakacağım ve üniversitelerin dönüşümünün Bologna süreci bağlamında ne ifade ettiğini kapitalist dünyada iş ve emek piyasasında gerçekleşen dönüşümler ve bu dönüşümlerin bilimsel emek süreçlerine olan etkisi çerçevesinde çözümleyeceğim. Bologna sürecinin temel önermelerini ve süreci başlatan dinamikleri ele aldıktan sonra uzun bir süredir en önemli gündem maddesi olan kalite güvencesi ve Avrupa'nın tanıdığı kalite güvence sistemlerinin nasıl ve kimler tarafından tanımlandığını, yükseköğretimdeki rolünün ne olduğunu, emek süreçleri ve bir mikro-denetim biçimi olarak toplumsal ilişkilere olan etkisi çerçevesinde ele alacağım. Son olarak ise Bologna sürecinin Türkiye'de bir yol gösterici olarak kabul edilmesiyle beraber ortaya konan yapısal değişim öneri raporlarını ve bu raporlar doğrultusundaki uygulamaların Türkiye'nin özgül koşulları içinde kazanacağı anlam üzerinde duracağım.

iş ve emek piyasalarındaki dönüşüm ve yükseköğrenim politikalarına etkisi

1970'li yıllarda kapitalizmin içine girdiği bunalım ve kâr oranlarının düşmesiyle birlikte, sermayeler arası rekabet artmaktadır. Kapitalizmin krizden çıkma çabasında üretken sermayenin ihtiyaçları, bilim ve teknoloji üretiminde de dönüşümü beraberinde getirmiş ve üniversiteler de bu dönüşümün gereklerine uymak için düzenlemelere gitmişlerdir (Narin, 2009: 366).

Kültürel ve ekonomik bakış açılarına göre 'küreselleşme' yüksek öğrenim alanında yaşanan dönüşümü çözümlemeyi zenginleştiren bir kavramdır, ancak, bu dönüşümü belirleyen tek kavram değildir. Küreselleşme çoklukla kaçınılamaz bir gerçeklik ya da süreç olarak adeta ulusal sınırların ortadan kalkması ve ulusal hükümetlerin zayıflaması sonucunda evrensel refahın tek yolu olarak sunulmuştur. Oysa Amaral'ın da (2004: 82) vurguladığı üzere neoliberal küresel piyasa ütopyası ufku dünya refahını artırma yolunda evrensel bir eylemi teşvik etmek yerine zengin ve yoksul arasındaki uçurumun daha da artmasına yol açmış ve saf piyasa ekonomisini kovalamanın etkileri dışlama ve eşitsizliğe dayalı bir değer sisteminin oluşmasına yol açmıştır.

İş ve emek süreçlerindeki dönüşüm sonucunda çalışma, emek faaliyetlerinin yer aldığı kurum bakımından (şirket, firma vs.) bir dizi teknik el, kol hareketi ve bireysel ve grup tutumları olarak giderek dağılan bir toplumsal kategoridir. Çalışmanın doğası değişmektedir ve çalışma meslek anlamında

i) Ücret ilişkilerinin artan esnekliği sonucu dağılmaktadır.

ii) İşletmelerin yatırım yapmak yerine finans piya-

*Yrd. Doç. Dr., Anadolu Üniversitesi İletişim Bilimleri Fakültesi

salarına yönelmeleri sonucu dağılmaktadır.

iii) Uzmanlıklar boyunca dağılmaktadırlar.

(Amaral, 2004: 95).

Son zamanlara kadar insanlar kimliklerini çalışma faaliyetleri ve çalıştıkları kurumla tanımlarlardı. Artık çalışmanın üretim, dağıtım ve tüketimin değişken biçimlerine paralel olarak geçirdiği anlam değişimiyle beraber insanların kendilerini yaptıkları işle tanımlaması çok zordur. Bugün elde kalan doğrudan eğitimle kazanılan ve bireyi tanımlamayan uzmanlaşmalardan kurulmuş birtakım 'beceri' ve 'yeterlilikler' lerdir. Ercan'ın altını çizdiği üzere kapitalistler arasındaki rekabet hızla devam ettiği ölçüde teknoloji ve üretim organizasyonundaki değişimler aynı zamanda sermayenin istihdam ettiği elemanların da sürekli olarak bu değişime ayak uydurmasını dayatmakta ve rekabet ortamında aynı işi daha az kişinin yapmasına yönelik teknikler geliştirilmektedir (2006: 3).

Son eğilimler yeni eğitim politikalarının ulusal ekonomik çıkarları geliştirmek retoriği altında bireyi, eğitim piyasasındaki tüketici tercihlerine bağladığını göstermektedir. Bu da eğitim politikalarının her zamankinden fazla kapitalizme özgü üretim ve dolaşım ilişkilerinin tahakkümü altına girmesi anlamına gelmektedir. Öyle ki eğitimi satın almak eğitim almanın yerine geçmektedir ve öğrencileri müşteri haline dönüştüren de bu anlayıştır. Eğitim ve ekonomik başarı arasındaki artan ilişki ve piyasa fetişizminin artan egemenliği yüksek öğrenimi dönüştürmüştür.

Son döneme kadar uzun mücadeleler sonucu elde edilen istihdam hakkının yerini ısrarlı bir biçimde istidam edilebilirlik kavramı almıştır. İstihdam edebilirlik asla istihdam ile aynı anlama gelmez. İstihdam artık devletin sorumluluğu altında değildir. Bu sorumluluk bireylere transfer edilmiştir. Kişilerin yeteneklerine, kapasitelerine ya da arzularına uygun programları çalışmaları yoluyla ve piyasada nerede bulunursa avantajlı olunacağına dair bireylerin görüşlerinden oluşan istihdam edilebilirliğinin sorumluluğu bireylerin kendilerine ve içinde bulundukları gruplara bağlıdır.

Esas olarak kendi içinde taşıdığı tüm gerilimlere rağmen, bilimsel emek süreci kapitalist bir emek süreci niteliğine bürünmüştür. Bilim ve teknoloji üretimini gerçekleştirdiği kadar sanayinin de gerek duyduğu nitelikli emek gücünü eğitecek olan üniversite ve eğitim kurumlarının uluslararası düzeyde standartlara kavuşturulması, diplomalarının, derslerinin ortak standartlarla ölçülmesi yönündeki bütün girişimler bilim üretimindeki ve emek gücünün yeniden üretimindeki ihtiyaçları karşılayabilmek içindir. Ayrıca bilim üretim süreci önemli bir dönüşüm geçirmekteyken, üniversiteler bilimsel üretimin gerçekleştirildiği yerler olduğu kadar, bu emek sürecinin öznelerini yetiştiren yerler olmaları nedeniyle de bu dönüşümden paylarını almaktadırlar (Narin, 2009: 362).

Dolayısıyla bugün yüksek öğretim alanındaki siyasal eğilimler ulusal ya da bölgesel birtakım özgünlüklerle açıklanamaz. Öte yandan uluslar üstü eğilimlerin artışı, deregülasyon yoluyla maliyetlerin denetlenmesi, girişimcilik, işletmecilik, yüksek öğrenim sistemlerinin artan katmanlaşması ve araştırma ve ders verme işlevleri arasındaki artan ayrım kurumsalcılık perspektifiyle de açıklanamaz. Bugün siyasal, kurumsal ve akademik düzenlerdeki değişimlerle üretim, dağıtım ve tüketim modelleri arasındaki değişimler arasında önemli çakışmalar vardır. Uluslararası eğilimler genellikle ulusal politikaları meşrulaştırma işlevleri görmektedirler. Dolayısıyla OECD raporları, Dünya Bankası ve IMF yaptırımları UNESCO araştırmaları ve AB'ye katılım baskıları kendi açık beyanlarının çok ötesinde sonuçlar yaratırlar (Amaral, 2004: 81). Narin'in (2009: 362) yerinde vurgusuyla üniversitelerin "özelleştirilmesi", piyasaya açılması, üniversite eğitiminin özel sermayenin etkinliği altına girmesi, akademisyenlerin uluslararası emek piyasası içinde yer alması vb. olarak izlediğimiz bu süreç, bilim üretimindeki temel bir dönüşüme ve bunun tarihsel olarak bugünkü değişimine dayanmaktadır. Bu temel dönüşüm; bilimsel üretimin kapitalist kar mekanizmalarına biçimsel olarak bağlanmasından farklı bir evreyi ifade eden, bilim üretiminin artık içsel olarak kapitalist emek sürecinin ve kar mekanizmasının üretilmesine dönüşmesi yönündeki gerilimli dönüşümdür.

bilimsel emek süreci kapitalist bir emek süreci niteliğine bürünmüştür

bologna sürecini başlatan dinamikler ve sonuçları

Eğitim alanında küreselleşme dediğimizde sadece Batı eğitim kültürünün ya da herhangi bir değer veya kültürün egemenliğinden değil kapitalist sistemin sürmesi için gerekli olan küresel ekonominin örgütlenmesini sağlayan bir dizi ekonomik-politik düzenlemelerden söz ediyoruz. Dolayısıyla küreselleşme ve yeni bilgiye dayalı ekonomiye uyum sağlamak kaygısıyla yapılan

akademik derecelerin karşılaştırılabilirliği üzerine söylem küreselleşmenin kültürel ve ekonomik yaklaşımlarıyla ilişkilidir

bu değişiklik setine bakılınca 2000 yılında Lizbon'da Avrupa Birliği'nin gelecek 10 yıl için kendisine yeni bir stratejik hedef belirlediği söylenebilir: Dünyanın rekabet gücü en yüksek ve dinamik bilgiye dayalı ekonomisi olmak. Eğitim alanı ise bu hedefi gerçekleştirmenin en önemli araçlarından biri olarak tanımlanmıştır. Bu strateji 1999'da 23 ülkenin katılımıyla Avrupa Yüksek Öğrenim Alanı oluşturma girişimi olarak başlayan Bologna sürecinin temel referanslarından biridir. Bugün bu sürece dahil olan ülke sayısı 46'ya ulaşmıştır.

Bologna Süreci, Avrupa çapında tutarlı bir Avrupa Yüksek Öğretim çerçevesi oluşturmak konusunda bugüne kadar ortaya atılan en iddialı girişim olmasına karşın Avrupa Komisyonu tarafından değil Avrupa'nın ulusal eğitim bakanları tarafından başlatıldı. 1998 yılında Sorbonne Universitesi'nin 800. kuruluş yıldönümünde Fransa, Almanya, İtalya ve İngiltere Eğitim Bakanları Sorbonne Deklarasyonu'nu imzaladılar. Bu bildirge Avrupa Yüksek Öğretiminin iç rekabetini güçlendirme amacının çok daha tutarlı ve uyumlu olması için imzalanmıştı ve iki aşamalı sistem (ön lisans ve lisans) öneriliyordu. Bu bildirgenin dört büyük üye ülke tarafından imzalanıp diğerlerini dışarıda bırakması Avrupa Birliği nezdinde siyasi bir gerilime neden olmuştu. Bu eleştirileri karşılamak için İtalya eğitim bakanı Berlinguer Sorbonne Deklarasyonu'nda öne sürülen fikirleri geliştirmek üzere Avrupa eğitim bakanlarını Bologna'da bir konferansa davet etti. Komisyon bu çağrıya sempatiyle yaklaşsa da konferansta resmi olarak yer almadı. Komisyondan bağımsızlık iddiasını güçlendirmek için bu toplantıya sadece 15 üye ülkenin eğitim bakanları değil bütün Avrupa ülkelerinin eğitim bakanları çağrıldı.

1999 yılında 29 eğitim bakanı Bologna Bildirgesi'ni imzaladılar. Bu bildirge uluslararası alanda gücü olan yasal bir anlaşma olmamakla birlikte salt bir niyet bildirgesi ya da bir grup kararlı Avrupalı eğitim ve bilim insanının bir güç gösterisi olarak nitelendirilemez. Daha çok Avrupa çapında bir dizi uzun ama tamamlanmamış manifestolar, bildirgeler, anlaşmalar, programlardan oluşan zincirin bir halkası olarak, tanımlanmış hedefleri, adımları ve süre sınırları olan bir çalışma programı olarak kabul edilebilir. Söz gelimi Avrupa Yüksek Öğretim Alanı'nın 2010 yılına kadar tamamlanması hedeflenmişti (Pechar, 2007: 112). Aynı şekilde Bologna Bildirgesi gibi Bologna Süreci de çok daha kuşatıcı bir sürecin bir aşaması ama önemli bir aşaması olarak kabul edilebilir.

Bildirgede bu hedeflerin gerçekleşmesi için Avrupa ülkelerinin çoğunda yüksek öğretimin reformu ile ilgili olarak tartışılan ve bütün kurumsal düzenlemeleri de içeren gerekli önlemler şu şekilde sıralanmaktadır:

a. Karşılaştırılabilir ve kıyaslanabilir diploma ve derece sistemlerinin başlatılması

b. Ön lisans, lisans olmak üzere iki aşama üzerine kurulu bir öğretim sistemin uyarlanması.

c. Avrupa Kredi Transfer Sisteminde olduğu gibi, en yaygın öğrenci hareketliliğinin geliştirilmesi anlamına gelen bir kredi sisteminin kurulması

d. Öğrenciler ve öğretim elemanları arasında hareketliliğin desteklenmesi ve niteliklerin karşılıklı tanınması için engellerin kaldırılması.

e. Akademik kalite kontrol alanında Avrupa işbirliği

f. Eğitim ve araştırmanın özellikle müfredat geliştirme, kurumlar arası işbirliği, dolaşım projeleri ve tamamlanan programların yüksek öğretimde gerekli "Avrupa boyutunun" desteklenmesi. (Bologna Bildirgesi- Avrupa Eğitim Bakanları Ortak Bildirgesi, 19 Temmuz 1999).

İlk maddede yer alan akademik derecelerin karşılaştırılabilirliği üzerine söylem küreselleşmenin kültürel ve ekonomik yaklaşımlarıyla ilişkilidir. Bir yanda 'karşılaştırılabilirlik' Avrupa vatandaşlığı için somut bir temel oluşturma ihtiyacı ile meşrulaştırılır. Öte yanda ise bireylerin Avrupa emek piyasasındaki dolaşım ihtiyacını giderme amacını da seslendirir. Bugün kariyerin yerini iş almıştır ve 'ekonomi' esnek organizasyon biçimleri ve esnek insanlar talep etmektedir. Temel konu 'karşılaştırılabilirlik' tir. İstihdam edilebilmek için esnek olmaya, esnek olmak için de karşılaştırılabilir yeterliliklere sahip olmaya ihtiyaç vardır.

İkinci maddede dile getirildiği biçimiyle en az 3 yıl sürecek olan ilk aşama istihdama dönük niteliklerin kazanılması sürecini içermektedir. Bir başka deyişle çok daha kısa ve az maliyetli ilk-aşama öğretim iş bulma konusunda kısa süreli eğitim vererek öğrencilerin emek piyasasına itilmelerini sağlayacaktır. Emek piyasasına girdiklerinde ise istihdam edilebilmenin korunması ve sürdürülmesinden kendileri sorumlu olacaklar-

dır. İkinci aşama öğretim (lisans) daha çok özel bir fayda içeren bir niteliğe sahip gibi görülür ve bedelinin kamu bütçesinden değil öğrencinin kendi cebinden karşılaması istenir.

Avrupa Birliği'nin yüksek öğrenimde daha güçlü bir rol üstlenmesinin iki önemli nedeni olduğundan söz edilir: İlk olarak Avrupa Birliği Komisyonu istihdamı, eğitim amaçlı değişimi Avrupa işgücü arasındaki uluslararası rekabeti artırmayı istemektedir. Her ne kadar eğitim ve araştırma sistemleri ekonomik başarının anahtar belirleyicileri sayılsalar da Avrupa düzeyinde karar vericiler üniversitelerin Asya ve Nafta karşısında Avrupa'nın rekabet gücünü artırma yönündeki katkılarından hoşnut değillerdir. Ulusal sistemlerin kendi kendine yetme ve çok parçalılık anlayışları bu sorunun temel nedenlerini oluşturuyor. Amerika yüksek öğrenim sistemi reformlar için geniş çapta bir tür rol model olarak görülmektedir.

1980'lerden bu yana Avrupa Birliği'nin Avrupa Yüksek Öğrenim sisteminin küresel piyasada rekabet gücünü artırma yönünde çabaları olmuştur. Bu yaklaşımlardan biri öğrenci ve akademisyenlerin ulusal yüksek öğrenim sistemi içinde harekeliliğini artırmaktır.[1] Öğrenciler, akademisyenler ve araştırma fonları için Avrupa çapında rekabetin ulusal düzeyde de yüksek öğretim sistemini geliştirecek reformları kolaylaştıracağı düşünülmektedir (Pechar, 2007: 108).

İkinci olarak bildirgenin de (yukarıda f maddesi) belirtildiği üzere Avrupa Birliği yüksek öğretim deneyiminin Avrupa boyutunu güçlendirme kararı almıştır. Buna göre Avrupa bütünleşmesi ekonomik anlamda bir başarı öyküsü gibi yorumlansa da Avrupa kimliği henüz oturmamıştır ve ulusal zihniyetlerin hakimiyeti hala geçerlidir. Ne var ki, Avrupa karar alıcıları Avrupa bütünlemesinin teknokratik formlarının kendi sınırlarına ulaştığını ve bütünleşmenin tamamlanabilmesi için kültürel bir tamamlayıcıya – dil ve kültürün karşılıklı anlayışı- ihtiyaç duyulduğu sonucuna varmışlardır. Pek çok uzman siyasi bütünleşmenin Avrupa sosyal modelini korumak için kaçınılmaz olduğunu ileri sürer. Onlara göre küreselleşme çağında refah devleti ulusal çapta sürdürülemezdir (Pechar, 200: 109).

Esas olarak Bologna sürecinin ilan edilen amacı Avrupa yüksek öğrenim sisteminin rekabet gücünü ve çekiciliğini artırmaktır. Özellikle Berlin buluşmasından bu yana kalite güvencesi ve Avrupa'nın tanıdığı kalite güvencesi sistemleri Bologna Sürecini egemenliği altına almıştır. Avrupa kalite çalışmasının arkasında yatan temel güdü dolaşım ve istidamı artırmak amacıyla yüksek öğretim sistemleri ve derecelerinin tanınmasını ve karşılaştırmasını kolaylaştırmaktır. Avrupa Komisyonu sürecin tam üyesidir ve Bologna'nın başlattığı pek çok girişim Komisyon tarafından hâlihazırda geliştirilmiş ve de halen geliştirilmekte olan "ana akım" çözümlerdir[2]. ENQA (Yükseköğretimde Kalite Güvencesinin Geliştirilmesi için Avrupa Ağı) 2000'de Avrupa Komisyonu'nun düzenlediği bir toplantıda kurulmuştur. Bir başka deyişle Komisyonun ağırlığı yakın işbirliği ilkesinin önerdiğinden çok daha fazladır. (Saarinen, 2008: 180).

Eva Hartman (2008: 211), Neo- Gramscici bir yaklaşım izlediği çalışmasında her ne kadar hala en güçlü ihracatçı ülkeler olmalarına rağmen yeni yükselen ekonomilerle beraber ABD ve Avrupa'nın bu pozisyonlarının sallantıya girdiğinden söz eder. Yeni yükselen ekonomilerin yaptığı ihracat dünya çapında yapılan ihracatın % 30 una yükselmiştir. Ticaret dengeleri açısından bakıldığında da benzer bir durum söz konusudur. ABD ve Avrupa'nın ithalatı ihracatından fazla iken yeni yükselen ekonomiler için durum tersidir. Sonuçta ABD ve Avrupa'nın üretim sektörünün aksine hizmet sektöründe hala ihracat fazlası vermeleri dünya ekonomisi içinde küresel liderliklerini sürdürmede kendileri için son derece araçsaldır. Ne var ki hizmet sektörünün küresel ticaret içinde ürün ve hizmetlerin toplam ihracatı içindeki yeri ancak % 20 kadardır. Bu ise Avrupa ve ABD için hizmet sektörünün kendi ulusal ekonomileri içindeki ağırlıklı yeri ile tezat oluşturur. Hem ABD ve hem de Avrupa'nın küresel hizmet ekonomileri içindeki paylarını yükseltmek peşinde olduğu söylenebilir. Dolayısıyla Lizbon stratejisiyle beraber dünyanın bilgiye dayalı en rekabetçi ve dinamik ekonomisi olma hedefinin bütün bu çerçeve içinde düşünülmesi anlamlı olacaktır.

İlk bakışta Bologna süreciyle geliştirilen standartların diğer ülkelere yayılmasına bakıldığında, Avrupa'nın bu alanda yükselen bir güç olduğunu söylemek yanlış olmayacaktır. Bologna süreciyle beraber geliştirilen standartlar Latin Amerika, Afrika ve Asya'da referans noktası olarak alınmış ve ABD standartlarına meydan okumuştur. Bu alanda önemli olarak Erasmus, Mundus, Tempus gibi Avrupa Birliği destekli işbirliği proje-

Bologna sürecinin ilan edilen amacı Avrupa yüksek öğrenim sisteminin rekabet gücünü ve çekiciliğini artırmaktır

leri ve Asya Hattı sayılabilir. Yine Avrupa emek piyasası tek Avrupa projesiyle beraber çekim merkezi olmuştur. Avrupa emek piyasası önemli bir hacme ulaşarak ABD emek piyasasına meydan okumaktadır. Sözgelimi Avustralya hükümeti yayınladığı yükseköğretim raporunda Avrupa'nın bu değişen durumu karşısında son derece hassas bir tepki vermiş ve kendi ülkesinin mezunlarının niteliklerinin tanınmasında güçlük çekmemeleri için kendi yüksek öğretim normlarının bu en güçlü emek piyasalarınınkiyle uyumlu olup olmadığını belirlemek için çalışmalara girişmiştir.(Hartman, 2008: 212).

Avrupa emek piyasası önemli bir hacme ulaşarak ABD emek piyasasına meydan okumaktadır

Hartman, yükseköğretim sisteminde uluslararası kural-koyma süreçlerinin emperyalist güçler arasındaki iktidar ilişkileri çerçevesinde değerlendirildiğinde ABD'nin emperyal gücünün sürekliliğinin altını çizerken, Avrupa'nın da yeni bir yükselen güç olduğunu görmezden gelemeyeceğimizi söyler. Bologna sürecinin diğer bölgelere uyarlanması, Avrupa'nın standartlaştırma alanındaki liderliğinin ve bu liderliği Güney ülkelerinin yönetici seçkinleriyle işbirliği içinde güçlendirmelerinin göstergesidir.

Öte yandan Anglo-Sakson yükseköğretim sisteminin Avrupa normlarını hiç etkilemediği de söylenemez. Örneğin iki aşamalı sistem, kredilendirme sistemi ve kalite değerlendirmede aracı kurumların hizmet vermesi bu etkilerden bazılardır. Bir de bu konuda görmezden gelinen bir başka Atlantik ötesi boyut vardır ki o da Nisan 1997'de imzalanan ve Bologna sürecinin ana çerçevesini oluşturan niteliklerin karşılıklı tanınması sürecini yerleştirmek için yapılan Avrupa'da Yüksek Öğretim Niteliklerinin Tanınması Sözleşmesi ile gerçekleşmiştir. Bu sözleşme UNESCO ile Avrupa Konseyi işbirliği ile düzenlenmiştir ve imzacı ülkeler Avrupa bölgesindeki UNESCO üyesi ülkelerle özdeş addedilmiştir. UNESCO'nun bu sürece dahil olması Avrupa tanıma rejimine ABD boyutunun eklenmesi anlamına gelmektedir ve Lizbon Sözleşmesi'nin çerçevesini oluşturan UNESCO sözleşmesi Kuzey Amerika'yı en başından bu sürece dahil etmiş olmaktadır ve bu da Bologna sürecinin yasal çerçevesinin oluşturulmasında en başından ABD'nin de sözü olduğu anlamına gelir. Sonrasında ise Lizbon Sözleşmesi yerine Avrupa Kültür Sözleşmesi (ECC)'nin koyduğu kriterleri esas alınmaya başladı ve ECC'ye üye olmayan ABD ve Kanada sürecin dışına çıkmış oldular.

Bologna süreciyle birlikte "Bilginin Avrupa'sı" fikrinin gerçekleştirilmesinin yeni bin yılın mücadele alanlarını karşılamada gerekli temeli sağlayacağı iddia edilmektedir. Bu alanlar ise Avrupa yüksek öğrenim sisteminin "uluslararası rekabetinin güçlendirilmesi, kendi kültürel ve akademik gelenekleriyle uyumlu olarak Avrupa üniversitelerinin küresel cazibelerini artırmak" olarak sıralanmaktadır (Schriewer, 2009: 41). Bütün bu amaçlara ulaşmak için Komisyon, akademik dolaşımın önünde engel oluşturan ulusal bariyerleri aşabilmek adına Avrupa Yüksek Öğrenim Alanını oluşturmuştur. Avrupa Yüksek Öğrenim Alanı yaratarak Avrupa'nın rekabet gücünün artırılması iddiasına gelince oluşturulacak piyasadan kimin fayda sağlayacağını sormak önem kazanıyor. Belki de ulus-devletlerin onaylayıcı, meşrulaştırıcı ve uygulayıcı konumlarını göz ardı etmeden Hartman'ı izleyerek Bologna Süreci'nin Avrupa'nın artık kendi kurallarını koyabilmesiyle ABD karşısında yeni bir güç olarak mı çıktığını yoksa bütün bu düzenlemelerin Amerikan emperyalizminin başka bir biçimi mi olduğunu sormak daha yerinde olacak.

bir denetim biçimi olarak yükseköğretimde kalite güvencesi

19 Eylül 2003'de Berlin'de toplanan Bologna süreci imzacı bakanları Yüksek Öğrenimde Kalite Güvencesi için Avrupa Ağı'nı üyeleri aracılığıyla ve EUA (Avrupa Üniversiteler Birliği), AURASHE (Avrupa Yüksek Öğretim Kurumları Birliği) ve ESIB (Avrupa Ulusal Öğrenci Sendikaları Birliği) işbirliğiyle davet etmiştir. Bu rapor Avrupa Eğitim Bakanlarına yönelik olarak hazırlanmıştır. Raporun temel amacı kalite ve kalite güvenceleri konusunda Avrupa Yüksek Öğrenim Alanı boyunca kurum ve temsilciliklerce geniş çaplı paylaşılmış destekleyici değerler dizisi ve beklentiler oluşturmaktır. Bu başarıldığında Bologna sürecinin pek çok arzusuna da ulaşılmış olacaktır.

Bu metinde kalite güvencesi terimi değerlendirme, akreditasyon ve denetimi içerecek bir anlamda kullanılmaktadır. Rapordan elde edilen temel sonuçlar ve tavsiyeler şu şekildedir:

- İç ve dış kalite güvencesi sağlamak ve dış kalite güvencesi aracı kurumları için Avrupa standartları olacaktır.
- Avrupa Kalite Güvencesi aracı kurumları her 5 yılda bir dönemsel incelemeye tabi tutulacaklardır.

- Ülkeler arasında daha yakın işbirliğine gidilecektir, yıllık ulusal değerlendirmeler yapılacaktır.
- Avrupa tescilli kalite güvencesi temsilcilikleri kurulacaktır
- Kalite güvencesi sistemleri için bir Avrupa Danışma Forumu kurulacaktır.

Esas olarak yüksek öğretim alanında kalite muğlâk ve tarafların çıkarlarıyla yüklü bir anlam kazanmıştır. 1980'lerden bu yana 'kalite' bir tür 'kültürel araç' , 'teknik terim' gibi olmuştur, öyle ki, yüksek öğrenim politikalarının sloganı gibidir, kalite söz konusu olunca gerçekliğe ait farklı görüşler öne sürülebilir ya da kaliteden yola çıkarak farklı süreç ve pratikler kurulabilir (Saarinen, 2008: 180).

Kalite güvencesine yönelim yüksek öğrenimin küreselleşmesinin bir ifadesi olarak da yorumlanmıştır. Çok daha açık bir ifadeyle kalite yaklaşımı, ulusal karar vericilerin küresel baskılara göre tepkilerini uyarlamaları anlamına gelmektedir. Buna göre ulus devlet küreselleşme karşısında güçsüz olmayan ama birtakım zorunlulukları dengelemekle sınırlanmış bir tür aracı kurum konumundadır. Bu zorunluluklar şu şekilde sıralanır:

1. Ulus ötesi sermayeye karşı sorumluluklar

2. Küresel siyasi yapı ve hükümet-dışı örgütlere karşı sorumluluklar

3. Kendi meşruiyetini korumak için iç baskı ve taleplere dönük tepkiler

4. Kendi ihtiyaçları ve öz-çıkarlarına karşı sorumluluklar (Saarinen, 2008: 181).

İlk Bologna toplantısının yapıldığı 1999'dan bu yana kaliteye dair oluşumların sayısında değişim olmazken kalite güvencesinin payı zaman içinde artış göstermiştir. Akademik kalite ya da kalite standartları ise son belgelerde tamamen görünmez olmuşlardır. Bu da gösteriyor ki kalite sözünün kullanımında artış olurken kalitenin anlamı giderek kalite güvencesi sistemlerinin teknik boyutu ve bunların uygulanması üzerinde yoğunlaşmıştır.

Bugün kamu sektöründe "kalite" ile neyin kastedildiği açık olmasa da kalite sözü üniversitelerin performanslarını iyileştirmeleri konusunda anahtar bir gösteren konumuna yükselmiştir. Esas olarak yükseköğretim alanında "kalite ", yükseköğretimin piyasalaşmasına neden olan ve akademik çalışmanın işletmeciliğin önceliklerine kurban edildiği ve iş yükünün artırıldığı piyasa değerleriyle gelen ve hâlihazırda süre giden değişimin bir parçasını anlamak gerekir. (Worthington & Hodgson, 2004: 96) Aynı biçimde kalite güvence tartışması artan sermaye denetimiyle son derece ilişkilidir ve kalitenin nasıl ve kimler tarafından tanımlanacağıyla ilgilidir. Bunun için de hesap verebilirlik ve yenileştirme çalışmaları üzerine yoğunlaşmanın ötesindeki amaç sorunu üzerinde durmak gerekiyor.

Kalite güvencesinin yüksek öğrenimdeki en önemli rolü küresel 'bilgi ekonomisi' ve 'öğrenim toplumu' ile uyumlu, daha iyi bir değer-için-para hizmeti sağlayacak örgütsel ve profesyonel olarak sürekli 'kişisel gelişim' ve 'öz-düzenleme' kültürünün yaratılmasıdır. 'Geliştirme', ilerletme', 'güçlendirme' gibi terimlerle donatılan kalite bir tür doğruluk değerleri yüklenerek itiraz edilemez bir hale bürünmüştür. Dolayısıyla kaliteye itiraz etmek bütün bu amaç ve ideallere karşı gelmek anlamına gelecektir. Bu itirazı yükseltenler sözgelimi "eğitimin temel amacının eleştirel düşünceyi geliştirmek" olduğunu söyleyenler kendilerini sadece radikal değil aynı zamanda eşitliğin, tüketicilerin ve yeni küresel sistemin değerlerine ters düşen eski moda entelektüel değer sistemlerini korumaya çalışan görüşlere sahip muhafazakârlar olarak da etiketlenmiş bulacaklardır. Kalite sistemlerine karşı çıkanlar bir tür 'altın çağ'dan muzdarip ya da daha kötüsü üniversite öğretimi ve çalışma pratiklerinde hizmet sektörünün iyileştirilmesi için gerekli addedilen düzeltme ve ayarlamaları yapmak konusunda isteksiz ya da beceriksizler olarak algılanmaktalar.

Akademik cemaat açısından bu retorik eğitimin metalaştırılması sürecini gizleyen bir işlev görmektedir. Geleneksel akademik 'denetim alanları'nın erozyonu hesap verilebilirliği, esnekliği, sonuç-odaklı kaynak yaratmayı ve yatırımı ve son olarak da performansa dayalı ödeme sistemini artırmıştır. Bunların hepsi giderek artan oranda 'entelektüel emeğin işlevsel yönetimini' gerektirmektedir (Worthington & Hodgson, 2004: 98).

Louise Morley'e (2003: 25) göre yüksek öğretimde kalite güvencesi akademik emek süreçlerinin, toplumsal ilişkilerin ve öznelliğin hesap verilebilirliğine, gözetimine ve düzenlenmesine ait bir mikro politik sistemdir. Foucault'yu izleyerek, Morley, kalitenin normatif çalışma pratikleri ve akademisyenleri yeniden yapılandıran bir profesyonel kimlik ve öznellik için tasarlanmış aka-

yüksek öğretim alanında kalite muğlâk ve tarafların çıkarlarıyla yüklü bir anlam kazanmıştır

demik çalışmayla ilgili çeşitli değerlendirme sistemleri, sınıflandırmalar ve yargılamalar içeren bir üst anlatı, yönetim zihniyetinin toptanlaştırıcı bir biçimi, bir bilgi/iktidar rejimi olduğunu ileri sürer. Kalite değerlendirmelerinde 'mükemmel' notunu elde etmenin baskısı akademisyenler üzerinde büyük bir baskı oluşturur. Çünkü bu notlar ilan edilir ve kaynak edinmede kullanılır, akademisyenler kalite değerlemesinin ideolojik amaçları, değerleri ve varsayımlarıyla uyum sağlamamalarının hem kendileri hem de kurumları için önemli maddi ve sembolik sonuçları olacağının fazlasıyla farkındadırlar. Bu da kalitenin 10 yıldan fazla süredir akademik emek süreçlerindeki söylemsel denetiminin genişlemesinin önünü açmıştır

kalite ölçümleri güven ilişkilerinin yerini kurumsallaşmış güvensizlik ilişkileri kültürünün almasına neden olmuştur

Öz-değerlendirme, iç-gözlem, yetkilendirme, özerklik, kişisel gelişimden bahsedilir, fakat aslında bütün bu işlemler akademisyenlerin kalite güvencesinin hizmetinde kendilerini ve diğerlerini denetlemek amacıyla sorumluluğu içselleştirmeye zorlanmaları anlamına gelir. Bu durum akademideki geleneksel değerler ve modern toplumda eğitimin anlamı ve amacı konularında akademisyenlerin kafalarının karışmasına ve morallerinin bozulmasına neden olmaktadır. Kalite akademik çalışma ve kişisel kimlik arasında giderek büyüyen bir ayrılığa neden olmuştur. Bugün akademisyenlerin itirazları genel olarak performanslarının ölçülmesine değil, ölçülebilirliğin akademideki daha önce var olmayan alanlara doğru genişlemesinedir. Kalite ölçümleri denetlenebilirliğin geleneksel öz-düzenleyici biçimlerini ve güven ilişkilerinin yerini kurumsallaşmış güvensizlik ilişkileri kültürünün almasına neden olmuştur.

Bütün bu sonuçlarıyla kalite baskıcı bir denetim biçimidir. Kalite güvence işlemleri öğretim üyelerinin öğretme biçimlerini, önceden verili, ölçülebilir öğretim hedeflerine ve öğrenci bireyler ve sermayenin beklentilerine uygun düşen işletme kavrayışıyla 'en iyi uygulama' ya karşı gelen öğrenim çıktılarına göre uyarlamaya zorlanmaktadırlar. Yeni puanlama, proje alma koşulları vb. sistemler akademisyenlerin 'bilgiye gerçek anlamda katkı yapmak' yerine 'çıktı' ile ilgilenmelerine neden olmaktadır.

türkiye'de bologna sürecinin doğrudan ve dolaylı etkileri

Türkiye 2001 yılından itibaren Bologna sürecine üyedir ve üyeliğini aktif olarak sürdürmektedir. İçinde bulunduğumuz dönemde Türkiye'de yükseköğrenim alanındaki yapısal değişiklikler Bologna sürecinin isterleri doğrultusunda gerçekleştirilmekte, Lisansüstü Eğitim- Öğretim Yönetmeliği (2003), Akademik Değerlendirme ve Kalite Geliştirme Yönetmeliği (2005) gibi pek çok yasal ve kurumsal düzenleme bu süreç doğrultusunda yerine getirilmektedir. Ayrıca Haziran 2006'da Avrupa Kredi Transfer Sistemi üniversitelerde zorunlu hale getirilmiştir (Çetingök: 2009). YÖK'ün 2006 yılında hazırladığı Strateji Raporunda da Bologna sürecine referanslar verilmekte ve Bologna sürecinin hedeflerinden biri olarak yükseköğrenimin standartlaşması ve modülerleşmesi gereğine işaret edilmektedir.

2006 yılında çalıştığımız üniversitelerde Bologna süreci gereği bizden ortak ders kredi sistemi oluşturulması için öğrenim çıktıları hazırlamamız istendi. Onun öncesinde ise Bologna sürecinin bir parçası olarak Erasmus ve Sokrates isimleri altında öğrenci ve öğretim üyesi değişim programları gündemimize girmişlerdi. Son olarak YÖK'ün 25.09.2009 tarihli yönetmeliği ile Türkiye'nin 2001 yılında dahil olduğu Bologna sürecinin gereği olarak yükseköğretim kurumlarımızın akademik faaliyetlerinde ve stratejik planlamalarında yükseköğretim kurumları dışındaki paydaşların da görüşlerine başvurulması, onların desteklerinin ve katkılarının alınmasına imkan sağlayacak danışma kurulları kurulmasını öngören bir yönetmelik taslağı hazırlandığı duyurulmuştur. Böylelikle büyük ölçüde sanayi, ticaret ve meslek odaları ve 'sivil toplum örgütleri'nin temsilcileri üniversitenin karar alma mekanizmalarında doğrudan yer alabileceklerdir.

Ekim 2008'de TÜSİAD'ın girişimiyle "Türkiye'de Yükseköğretim: Eğilimler, Sorunlar, Fırsatlar-Yükseköğretim Sistemi Üzerine Onyedi Türk Üniversitesinin EUA (Avrupa Üniversiteler Birliği) -IEP (Uluslararası Değerlendirme Programı) Kurumsal Değerlendirme Raporuna Dayanan Gözlemler ve Öneriler" başlığı ile bir rapor daha kamuoyuna sunuldu. Raporun temel amacı "yükseköğretim sisteminin güçlü ve zayıf yönlerini analiz etmek ve Türk üniversitelerinin gelişimini desteklemek olarak sunuluyor. IEP Yönlendirme Komitesi Başkanı'nın rapora ait sunduğu gerekçeler şiddetlenen küresel rekabet, hesap verilebilirlik konusunda daha ısrarlı bir kamuoyu talebi, giderek azalan kamu finansmanı ve yük-

seköğretim gelirlerinin özelleştirilmesine yönelik küresel eğilim olarak belirtiliyor ve bütün bunların değişimin itici gücü olduğundan hareketle yükseköğretim açısından yeni koşullar yarattığından söz ediliyor (Gümüş, 2009: 136)

Türkiye yükseköğretim sisteminde pek çok sorun tespit ettikten sonra öneriler kısmında özellikle üniversitelerin vakıf üniversitelerini örnek alarak mütevelli heyetleri oluşturmaları öneriliyor. Ayrıca yaşam boyu öğrenimin mali ve toplumsal açıdan önemli getiriler sağlayan bir iş fırsatı olarak düşünülmesi ve bu nedenle de daha proaktif ve piyasa yönelimli olması gerektiği üzerinde duruluyor. Rapora göre "Bologna ilerleme raporları Türkiye'de yükseköğretimin çeşitli açılardan dinamik bir gelişme içinde olduğunu ortaya koymuştur. Türkiye'nin katıldığı 6. Çerçeve Programı ile birlikte 12 kişilik Bologna Destekleyicisi Ulusal Ekibi oluşturulmuştur ve yükseköğretim kurumlarının kampüslerinde 16 teknoloji geliştirme bölgesi kurulmuştur" (Gümüş, 2009: 141). Rapor ayrıca yerellerdeki ilgili aktörlere yer verilmesinden söz ederek üniversite-dışı piyasa aktörlerinin üniversite yönetiminde doğrudan yer almasının kapısını aralamış oluyor.

Ayrıca raporda kurumları, öğretim çıktılarına dayalı müfredat oluşturulması sürecinde işverenlerle daha ileri seviyede ortaklık ve işbirliği için teşvik etmenin öneminden söz ediliyor. Buna ek olarak bazı teknik yönelimli üniversitelerin iş piyasasına uygun ders programlarını tasarlamak amacıyla işbirliğinde bulunmak için sınaî paydaşlardan oluşan danışma kurulları kurduğundan bahsediliyor ve bunların yaygınlaştırılmasıyla, ülkedeki diğer üniversiteler için de model oluşturabilecek iyi girişimler olacaklarının altı çiziliyor.

Üniversitede yürütülecek araştırmaların "Avrupa'nın küresel ekonomide rekabet edebilirliği bağlamında uygunluğu Lizbon gündeminin en üst sıralarında yer almaktadır. Geleneksel olarak başlıca araştırma kurumları olan üniversiteler, yaptıkları araştırmaların piyasayla ilintisi bağlamında mercek altına alınmıştır" deniliyor (Rapor, s. 128). Böylelikle bilimsel araştırmaların değeri 'piyasa' ve 'piyasadaki rekabet' koşullarınca belirlenmiş oluyor.

Raporda YÖK'ün kaldırılması bir yana daha da güçlendirilmesini sağlayan öneriler de söz konusudur. Buna göre "üç basamaklı kalite güvence sisteminin gözden geçirilmesi; sürece dahil olan üç oyuncu olarak YÖK, Yüksek Öğretim Akademik Değerlendirme ve Kalite Geliştirme Komisyonu (YÖDEK) ve kalite güvence kurumlarının rollerinin, her birinin ayrı ve tamamlayıcı bir işlev görerek kalite güvencesine odaklanmasını sağlayacak şekilde yeniden tanımlanması ve aynı zamanda kurum dışı 'kalite izleme'nin tüm üniversiteler için zorunlu kılınması" öneriliyor.

Yukarıda ana hatları ile çizilen Bologna sürecinin ortaya koyduğu pek çok yapısal değişikliği içeren TÜSİAD'ın bu reform önerisinde üniversite bileşenlerinin talepleri dikkate alınmamakta, üniversite bileşenleri ve üniversite ile ilişkili toplumsal kesimler, kapitalist şirket mantığına uygun olarak "paydaşlar" (hissedar) olarak anılmaktadır.

TÜSİAD'ın reform önerisinde üniversite bileşenlerinin talepleri dikkate alınmamaktadır

Ayrıca burada vurgulanması gereken iş ve emek süreçlerinde yaşanan dönüşüme eşlik eden bu piyasalaşma, uluslararasılaşma ve metalaşma eğilimlerinin görünür olduğu yapısal değişiklik önerilerinin her zaman içinden geçtiği toplumsal ilişkiler/sınıfsal belirlemeler, kültürel özellikler dolayında kendine özgülükleri de barındırdığıdır (Ercan, 2009). Bir başka deyişle bütün bu yapısal dönüşüm eğilimleri her ülkede özellikle eğitimle ilgili kendi tarihsel toplumsal kültürel etnik, dinsel, ırksal, sınıfsal özellikleri ve devletlerin tarihsel yapılanmaları boyunca değişen anlamlar, görünümler kazanacaktır.

Bugün Türkiye'de yaşanan yapısal dönüşümlerin yüksek öğrenim alanında ortaya koyduğu en önemli sorun üniversite emekçilerinin yeni istihdam rejimi uyarınca esnek ve iş güvencesinden yoksun olarak çalışmaya sevk edilmeleridir. Özellikle araştırma görevlileri burslu öğrenci statüsüne indirgenerek mesleklerinin başında güvenceden yoksun çalışmaya mahkûm edilmekte aynı zamanda üniversitenin geleceği de ipotek altına alınmaktadır. Burada temel amaç akademik yaşamlarının başında iş güvencesi olmayan ve bütünüyle üniversite yönetimine bağımlı akademisyenler yetiştirmektir (Müftüoğlu: 2008)

İş güvencesinin ortadan kaldırılmasıyla akademik özgürlükler ipotek altına alınmakta, muhalif ve eleştirel bilim insanlarının egemen ideolojiye, YÖK sisteminin otoriter hiyerarşisine ve üniversitelerin muhafazakârlaşma yönündeki piyasacı dönüşümüne karşı ses çıkarmalarının önüne geçilmeye çalışılmaktadır.

sonuç yerine

'Fabrika', 'Pazar', 'Mabet', 'Vaha'... Bunlar Batı üni-

versitesinin özünü yakalamaya çalışan bazı metaforlardır. Bu metaforlar hem yenilgiyi kabul eden bir boyun eğmeyi -fabrika- ve bilginin kendisi için istendiği korunaklı bir bölgenin parıltılı görüntüsünü- 'vaha' çağırırlar. Çok daha pozitif metaforlar teorik arzunun, hiçbir kısıtlama olmaksızın teorileştirme arzusunun meşru ve tek itici güç olduğu bir yer tanımlarlar (Ekstrand & Wallmond, 2008: 172). Burası en bilgilinin en meraklıyla karşılaştığı yer olan akademidir. Üniversitenin bu görüntüsünde dogmatik yanıtlar yasaklanmıştır ve sadece her birinin diğerinin önünü açtığı yeni sorulara izin vardır. Bu, sanayinin ihtiyacı olan itaatkâr ücret köleleri ve devletin arzuladığı sadık vatandaşları destekleyen kültürün ötesinde bir kültürdür. Kâr amacıyla ilgilenmeyen, sonuçlar, değerlendirmeler ve kalite damgaları talep etmeyen bir kültürdür. Bu görüşe göre üniversite özel işletmelere dönüşmez ve öğrencilerin eğitimi uzaktan sosis üretmeye benzeyen bir süreç olarak düşünülmez.

Bologna süreci piyasalaşmayı doğrudan amaçlıyor görünmese de sürecin piyasalaşmaya katkıda bulunduğu bir gerçektir

Bologna süreci iş ve emek piyasalarının değişen doğası bağlamında eğitimin küresel olarak iç içe geçmiş ideolojik ve maddi süreçlerden oluşması ve standartlaştırılması sürecinin bir örneği olarak siyasi stratejinin merkezi bir aygıtı olarak görülebilir. Bugün Avrupa'nın çeşitli ülkelerinde anti-bologna hareketlerine rastlansa da yeterince ciddi direniş göstermeyen üniversiteler profesyonel bir hazırlık merkezi, zayıflamış ve finans olanakları daraltılmış bir kuruma dönüşmüştür. Pek çok ülkede üniversiteler görevlerini yerine getirebilmek için son derece çeşitlenmiş fonlara güvenmektedirler. Artık üniversitelerin kaynakları kamusal, özel, ulusal, uluslararası çok çeşitli fonlardan gelmektedir. Bologna süreci piyasalaşmayı doğrudan amaçlıyor görünmese de sürecin piyasalaşmaya katkıda bulunduğu bir gerçektir.

Kaynak sıkıntısı içindeki devletin sosyal sorumluluğunu azaltması, lisans sürelerini kısaltan önerilerde bulunması ve istihdamın desteklenmesi konusundaki sorumluluğu, lisans çalışmalarını bireylere yüklemesi, bir başka deyişle eğitimi kamusal bir fayda sağlayan değil de özel bir fayda sağlayan hizmete dönüştürmesi söz konusudur. Bütün bunlar bir arada ele alındığında Bologna süreci kapitalist iş ve emek süreçlerinin ulaştığı yeni bir aşamanın tetikleyicisi olarak yani bilim üretiminin kapitalist kar üretimi sürecinin tam da içinde yer almaya başladığı ve bilim emekçilerinin gerçek anlamda proleterleştirilmesinin önünü açan bir süreç olarak değerlendirilebilir.

Yükseköğrenim sorununda 'etkinlik', 'kalite' 'denetim' adı altında önümüze konan şeyin hangi nitelikler, değerler ve toplumsal ilişkiler için sağlanması gerektiğini sormamız gerekir. Yine aynı biçimde bilimsel bilgi ama kimin çıkarına ve kimlerin denetiminde? Ancak egemen politikaların dilini ideolojik ve maddi açılardan çözümleyerek bu soruların yanıtlarını bulabiliriz.

dipnotlar:

1 Sokrates- Erasmus projesi 1980'lerde başlayıp popüler olduktan sonra Avrupa gerçekliğinin bu projeye tam olarak uymadığı ortaya çıkmıştır. Pek çok öğrenci değişim programlarına katıldıysa da ulusal otoriteler bu projenin sonuçlarını kendi bakış açılarına göre biçimlendirmekten vazgeçmediler. Uyumsuz ulusal sistemler arasındaki karışıklık yüzünden, öğrenci dolaşımı konusunda pek çok sorun yaşanmış ve hedeflenen öğrenci sayısının çok altında bir dolaşım gerçekleşmiştir (%10). Sonuçta da 1980 ve 1990'larda Yüksek Öğrenim politikalarında artan bir Avrupa etkisi görülmekle birlikte ulusal otoriteler Komisyonun bu projesine direnç gösterdiler (Pechar, 2007: 111). Öğrenci değişim programlarına getirilen bir başka eleştiri öğrencilerin farklı ülkelerde eğitim görmesi konusundaki engelleri bir başka pahalı, bürokratik ve zaman alıcı alıştırmayla ortadan kaldırmaya çalışmanın ne kadar doğru olacağı üzerinedir. (Amaral, 2004: 84).

2 Avrupa Parlamentosu Komisyonu, Konseyi, Avrupa Ekonomik ve Sosyal Komitesine ve Bölgeler Komitesine İletişim için "Üniversitelerin modernleştirilmesi için yeni bir ortaklık: Üniversite –İş dünyası Diyalogu için Avrupa Birliği Forumu" ismi altında hazırlanan 2009 yılı raporunda yüksek eğitim düzeylerinin, ileri araştırmanın ve yeniliklerde öncülük yapmanın sağlayıcıları olarak üniversitelerin üçlü rolü olduğundan hareketle bilgiye dayalı ekonomi ve topluma ulaşmada Avrupa'nın dünya liderliği sağlamasında itici güç olma yönündeki potansiyellerinden bahsediliyor. Üniversitelerin " ekonomide önemli aktörler olabilmeleri, piyasanın taleplerine hızlı ve güçlü bir biçimde yanıt verebilmeleri ve bilimsel ve teknolojik bilgi donanımını sağlayabilmeleri için dünyadaki girişimcilerle ortaklıklar geliştirmelerinin öneminden" bahsediliyor.

kaynakça

Amaral, Alberto& Antonio Magalhas (2004), Epidemiology and the Bologna Saga, Higher Education 48: 79- 100.

Çetingök, Yeşim (2008), "Türban Söylemi ve Bologna Gerçeği", http://kongrekaraburun.org/metinlerB6_2.pdf.

Ercan, Fuat (2006), "İnsan Mühendis mi, Yoksa Mühendis İnsan mı?", Bİ-A, (22.12.2006).

Ercan, Fuat (2009), "Bologna Süreci üzerinden eğitimdeki değişimi konuşmak: Genel bir değerlendirme, http://www.sendika.org/yazi.php?yazi_no=26886.

Ekstrand, Lasse & MonikaWallmon (2008), Dancing with the Devil? : Notes on a Free University, The International Journal of Diversity in Organizations, Communities and Nations, vol: 8, No: 3

Gümüş, Adnan (2008), "Eua-Tüsiad "Yükseköğretim Sektörü" Raporu: Yükseköğretim İşletmeciliği Projesi" Eğitim Bilim Toplum Dergisi. C 6, S 23, Yaz 2008, S. 130-163.

Hartmann, Eva, (2008), "Bologna Goes Global: A New Imperialism in the Making?", Globalisation, Socities and Education, vol. 6, No. 3ss. 207-220.

Morley, Luis (2003), Quality and Power in Higher Education, Maidenhead: Open University Press.

Müftüoğlu, Özgür (2008), "Para ve Üniversite" Evrensel, 11 Ocak 2008.

Narin, Özgür (2009), Bilim Üretim Süreci ve Üniversitelerde Dönüşüm, 2008 Analizleri, Almanak SAV.

Pechar, Hans (2007), "The Bologna Process" A European Response to Global Competititon in Higher Education", Canadian Journal of Higher Education, vol.37, no.3, ss. 109- 125.

Saarinen, Tanya (2008), Whose Quality? Social Actors in the İnterface of Transnational and National Higher Education Policy, Discourse: Studies in the Cultural Politics of Education vol. 29, No. 2, 179- 193. June.

Schriewer, Jurgen (2009), "Rationalized Myths" in European Higher Education- The Construction and Diffusion of the Bologna Model, European Education, vol. 41, no: 2, Summer.

Worthington, Frank and Julia Hodgson (2004), Academic Labour and the Politics of Quality in Higher Education: A Critical Evaluation of the Conditions of Possibility of Resistance- Critical Quarterly, vol 47, nos 1,2. PP. 96- 110.

Higher Education in Turkey (2008): Trends, Challenges, Opportunities, TÜSIAD Publication No: T- 2008-10/473.